Ministerie van Economische Zaken

Soortenbescherming bij ruimtelijke ingrepen

Lees hier wat de Wet natuurbescherming daarover regelt

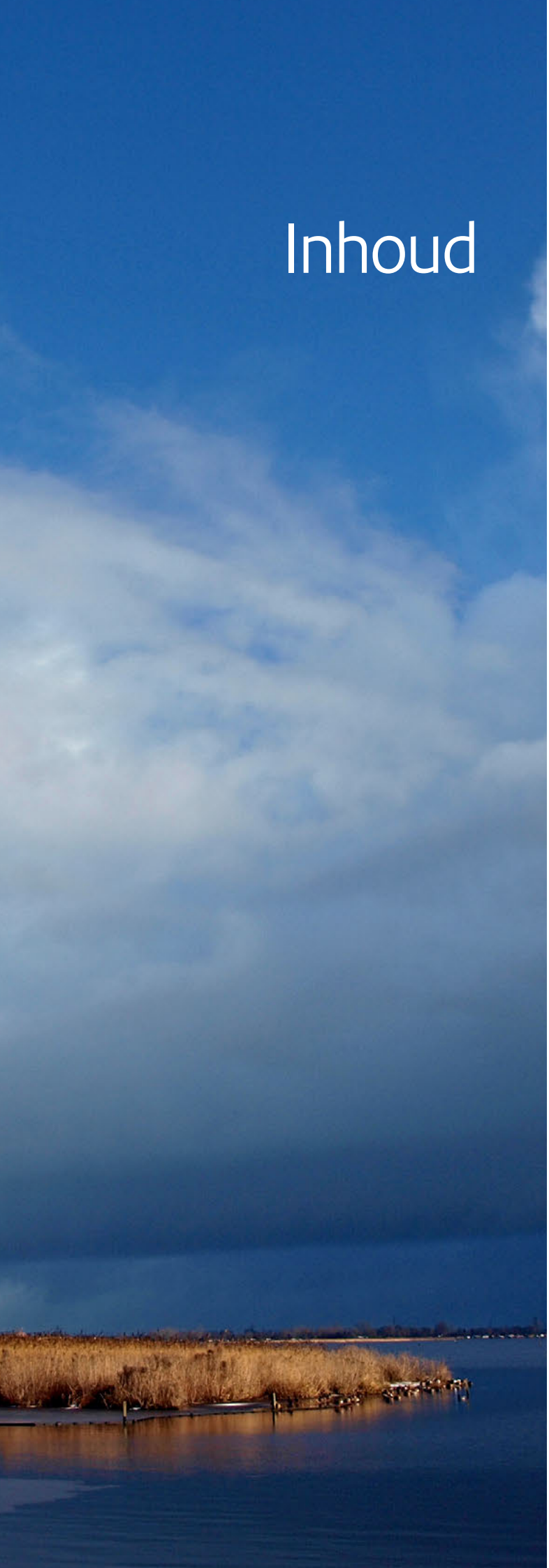

Inhoud

1 Inleiding **3**
1.1. De Wet natuurbescherming: wat en waarom 3
1.2. Reikwijdte en doelgroep brochure 4
1.3. Stappenplan soortenbescherming 5

2 Wetgeving soortenbescherming in het kort **6**
2.1. Decentralisatie: nieuwe rol voor provincies en gemeenten 6
2.2. De drie beschermingsregimes 6
2.3. Soortenbescherming en het nee, tenzij principe 7
2.4. Zorgplicht voor dieren en planten 7
2.5 Vrijstelling regelgeving 8
2.6. De belangrijkste veranderingen in de soortenbescherming op een rij 8

3 Komen er beschermde soorten voor het in gebied? (stap 1 stappenplan) **9**
3.1. Welke soorten zijn beschermd? 9
3.2. Plangebied, onderzoeksgebied en inventarisatie 10

4 Worden door de handeling de verbodsbepalingen overtreden? (stap 2 stappenplan) **12**
4.1. Hoe luiden de verbodsbepalingen? 12
4.2. Uitzonderingen op de verbodsbepalingen 12
4.3. Kunt u maatregelen nemen om het overtreden van de verbodsbepalingen te voorkomen? 13

5 Vallen de handelingen onder een vrijstelling? (stap 3 stappenplan) **15**
5.1. Vallen uw handelingen onder een vrijstelling op grond van een provinciale verordening of een ministeriële regeling? 15
5.2. Kunt u werken volgens een gedragscode? 15
5.3. Zijn de handelingen opgenomen in een programmatische aanpak of een beheerplan voor een Natura 2000-gebied? 16

6 Er is een ontheffing nodig (stap 4 stappenplan) **17**
6.1. Het aanvragen van een ontheffing 17
6.2. Het beoordelen van een ontheffing 18

Bijlage
Soorten beschermd onder paragraaf 3.2 van de Wet natuurbescherming (artikel 3.5 en 3.8) 22
Soorten beschermd onder paragraaf 3.3 van de Wet natuurbescherming (artikel 3.10 en 3.11) 23

Leekstermeergebied foto: Hans Dekker

Ministerie van Economische Zaken

1 Inleiding

1.1 De Wet natuurbescherming: wat en waarom

Vanaf 1 januari 2017 gaat de nieuwe Wet natuurbescherming in. Deze wet vervangt drie wetten: de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en faunawet. De Wet natuurbescherming staat in het teken van de verbinding tussen ecologie en economie en bescherming van natuur. Het voorziet in duidelijke en eenvoudige regels ter bescherming van waardevolle natuur en in minder administratieve lasten.

Met deze wet worden de Europese natuurbeschermingsrichtlijnen (de Vogel- en Habitatrichtlijn) zo helder mogelijk geïmplementeerd. Bovendien sluit het instrumentarium van de Wet natuurbescherming aan op het huidige omgevingsrecht en de toekomstige Omgevingswet.

Voor burgers en bedrijven is het belangrijk dat zij makkelijk en snel weten of een activiteit met mogelijke schade voor de natuur is toegestaan. Enerzijds blijft de gemeente net als voorheen het eerste aanspreekpunt voor de aanvraag van een omgevingsvergunning. Anderzijds wordt de bevoegdheid om te toetsen aan de Wet natuurbescherming in de meeste gevallen bij de provincie gelegd.

Deze brochure gaat over soortenbescherming bij ruimtelijke ingrepen en de toets die de provincie gaat uitvoeren, veelal in samenspel met de gemeente. Andere belangrijke onderwerpen die geregeld worden in de Wet natuurbescherming, zoals de jacht, de bestrijding van schade door beschermde wilde dieren en het beheer van populaties daarvan, maar ook de bescherming van natuurgebieden –waarvoor ook de provincies verantwoordelijk zijn– maken geen onderdeel uit van deze brochure.

De Wet natuurbescherming benoemt niet welke concrete activiteiten wel of niet zijn toegestaan. Het uitgangspunt van de wet is dat geen schade mag worden gedaan aan beschermde dieren of planten, tenzij dit uitdrukkelijk is toegestaan. Dit betekent in de praktijk dat het gaat om het effect van uw activiteiten op beschermde soorten. Heel vaak gaan activiteiten en werkzaamheden en de bescherming van soorten prima samen. Als u uw werk zo kunt inrichten dat u geen schade toebrengt aan beschermde soorten, dan hoeft u vooraf niets te regelen. Soms is het echter onvermijdelijk dat schade wordt gedaan aan beschermde dieren en planten. In die situaties is het nodig dat u vooraf bekijkt of hiervoor een vrijstelling geldt, of dat een ontheffing moet worden aangevraagd (zie ook het stappenplan).

1.2 Reikwijdte en doelgroep brochure

Deze brochure is bedoeld voor iedereen die activiteiten en werkzaamheden verricht op plaatsen waar zich mogelijk beschermde planten of dieren bevinden. Dit is een brede doelgroep variërend van projectontwikkelaars, wegenbouwers, gemeenten die woningbouw of andere bouwwerkzaamheden aanbesteden, waterschappen, grondeigenaren en bosbeheerders tot organisatoren van evenementen, landbouwers, enzovoort. Daarbij kan het gaan om terugkerende werkzaamheden, zoals regulier beheer en onderhoud of gebruik, maar ook om eenmalige werkzaamheden zoals ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. De brochure is ook bedoeld voor gemeenten en provincies om inzicht te krijgen in de nieuwe bepalingen van de Wet natuurbescherming voor beschermde planten en dieren en de mogelijkheden om een ontheffing of vrijstelling te verlenen.

Deze brochure bevat een toelichting op de belangrijkste artikelen over het beschermingsregime voor soorten bij ruimtelijke activiteiten en werkzaamheden waarop paragraaf 3.1, 3.2 en 3.3 van de Wet natuurbescherming van toepassing zijn. De verbodsbepalingen en de mogelijkheden om hiervan af te wijken worden in deze brochure beschreven:

- Waar relevant is in de teksten een verwijzing naar het betreffende wetsartikel opgenomen;
- Met kaders is aangegeven op welke belangrijke onderdelen de Wet natuurbescherming verschilt van de Flora- en faunawet.

Om te bepalen of u een ontheffing nodig hebt of dat u gebruik kunt maken van een vrijstelling, kunt u het stappenplan op pagina 5 doorlopen. Deze stappen worden in de brochure nader toegelicht.

Stap 1. Komen er beschermde soorten voor in het gebied? (hoofdstuk 3 en de bijlagen)

Stap 2. Worden door de handeling de verbodsbepalingen overtreden? (hoofdstuk 4)

Stap 3. Vallen de handelingen onder een vrijstelling? (hoofdstuk 5)

Stap 4. Kan een ontheffing soortenbescherming worden verleend? (hoofdstuk 6)

1.3 Stappenplan soortenbescherming

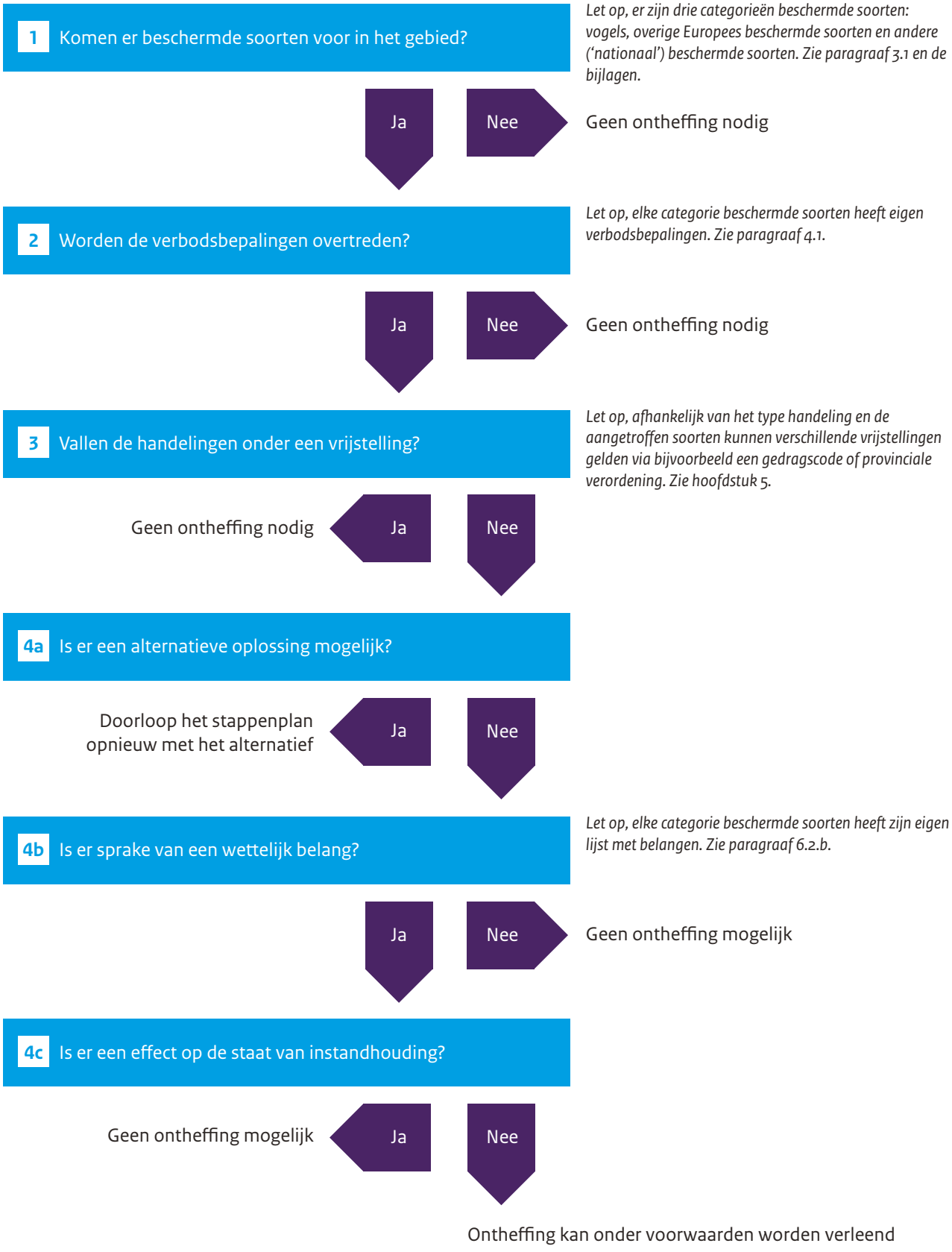

2 Wetgeving soorten-bescherming in het kort

2.1 Decentralisatie: nieuwe rol voor provincies en gemeenten

Met de Wet natuurbescherming komt de bevoegdheid voor het verlenen van ontheffingen en vrijstellingen bij ruimtelijke ingrepen in principe bij de provincies te liggen. Dit is conform het bestuursakkoord natuur waarin is aangegeven dat de decentralisatie van de taken en bevoegdheden op het vlak van de natuurwetgeving haar beslag zal krijgen in de wet natuurbescherming. Provincies nemen hiermee de taak over die tot nu toe werd uitgevoerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). Daarmee is de provincie bevoegd gezag voor de toetsing van werkzaamheden en activiteiten (hierna genoemd 'handelingen') bij Natura 2000-gebieden (de gebiedsbeschermingsbepalingen) en dier- en plantensoorten (de soortenbeschermingsbepalingen). Alleen bij ruimtelijke ingrepen waarmee grote nationale belangen zijn gemoeid, blijft het Rijk bevoegd gezag.

Ook gemeenten hebben een belangrijke rol bij de uitvoering van de Wet natuurbescherming. Als sprake is van locatie gebonden activiteiten met gevolgen voor wettelijk beschermde dier- en plantensoorten, moet ofwel een natuurtoets deel uitmaken van de procedure bij het verkrijgen van een omgevingsvergunning, ofwel er wordt voorafgaand aan het aanvragen van de omgevinsgvergunning apart een ontheffing aangevraagd. In het eerste geval geeft de initiatiefnemer bij de aanvraag omgevingsvergunning aan dat er sprake is van handelingen met gevolgen voor beschermde dier- en plantensoorten. Deze werkwijze staat bekend als vrijwillig aanhaken.

Het is aan de gemeente (als bevoegd gezag voor de omgevingsvergunning) om te controleren of de aanvraag voor een omgevingsvergunning volledig is, of dat de aanvrager al apart ontheffing heeft aangevraagd. Essentieel is dat de gemeente toetst of de initiatiefnemer al dan niet terecht heeft aangegeven of de handeling gevolgen heeft voor beschermde soorten. Als een initiatiefnemer vooraf géén aparte ontheffing soortenbescherming heeft aangevraagd, dan moet de natuurtoets aanhaken en kan geen afzonderlijke ontheffing meer worden aangevraagd. Bij aanhaken legt de gemeente de aanvraag voor aan de provincie als het bevoegd gezag voor de natuurtoets. De provincie geeft op grond van de inhoudelijke toetsing al dan niet een Verklaring van geen bedenkingen (Vvgb) af. Overigens geldt dezelfde procedure bij handelingen met gevolgen voor beschermde Natura 2000-gebieden.

2.2 Drie beschermingsregimes

De Wet natuurbescherming kent een apart beschermingsregime voor soorten van de Vogelrichtlijn, een apart beschermingsregime voor soorten van de Habitatrichtlijn, het Verdrag van Bern en het Verdrag van Bonn en een apart beschermingsregime voor andere soorten, die vanuit nationaal oogpunt beschermd worden. Elk van deze beschermingsregimes kent zijn eigen verbodsbepalingen en

vereisten voor vrijstelling of ontheffing van de verboden. Alle vogels, in totaal ruim 700 soorten, zijn (beschermd). Daarnaast worden ongeveer 230 overige Europese en nationale soorten beschermd.

Om af te mogen wijken van de verbodsbepalingen via een ontheffing of vrijstelling moet aan drie criteria zijn voldaan:

- Ten eerste mag alleen van de verbodsbepaling afgeweken worden als er geen andere bevredigende oplossing voor de handeling mogelijk is.
- Ten tweede moet tegenover de afwijking van het verbod een in de wet genoemd belang staan. De wet geeft voor de verschillende beschermingsregimes aan wat die belangen zijn zoals volksgezondheid of openbare veiligheid.
- Tenslotte mag de ingreep geen afbreuk doen aan de staat van instandhouding van de soort.

Als aan deze drie vereisten voldaan is, kan een ontheffing worden verleend. Voor een aantal handelingen zijn bovendien vrijstellingen mogelijk, bijvoorbeeld in de vorm van een provinciale verordening of een gedragscode.

2.3 Soortenbescherming en het nee, tenzij principe

De verbodsbepalingen voor vogels en Habitatrichtlijnsoorten in de Wet natuurbescherming sluiten vrijwel één op één aan bij de bepalingen uit de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De verbodsbepalingen zijn gericht op de bescherming van individuen van soorten. De drie criteria op grond waarvan van de verbodsbepalingen afgeweken kan worden, zijn eveneens uit deze twee richtlijnen overgenomen. Dat betekent dat de verbodsbepalingen niet overtreden mogen worden, tenzij men een ontheffing kan krijgen (het zogenoemde 'nee, tenzij-principe').

Bij het besluit of een afwijking van het verbod kan worden toegestaan, wordt evenwel niet naar de gevolgen van deze afwijking voor het individuele dier of plant gekeken, maar naar de gevolgen voor de instandhouding van de betrokken soort[1]).

Het aantal exemplaren van een beschermde inheemse soort dat in een bepaald geval verstoord wordt, is voor de vraag óf het verbod op verstoring overtreden wordt niet relevant, ook niet indien er geen afbreuk wordt gedaan aan de staat van instandhouding van de soort[2]). Anderzijds hoeft niet iedere handeling die tot gevolg heeft

Das (Meles meles) foto: Badger Hero

dat een beschermde diersoort zich moet aanpassen aan de veranderende omgeving te worden opgevat als een (opzettelijke) verstoring[3]). Ook voor de andere soorten, die niet op grond van de Vogel- of Habitatrichtlijn maar vanuit nationaal oogpunt beschermd worden, geldt dat de verbodsbepalingen zien op het individu, maar of ontheffing verleend kan worden, wordt afgewogen tegen het effect van de ingreep op het populatieniveau van de soort.

2.4 Zorgplicht voor dieren en planten

Of dier- en plantensoorten nu wettelijk beschermd zijn of niet, iedereen moet voldoende rekening houden met in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. De wet erkent daarmee de intrinsieke waarde van in het wild levende soorten. De Memorie van Toelichting zegt het zo: "De zorgplicht houdt in dat een ieder voldoende zorg in acht moet nemen voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving. Overtreding van de zorgplicht is niet strafbaar gesteld; de zorgplicht kan wel door toepassing van bestuursdwang worden gehandhaafd".

Deze formulering van de zorgplicht brengt met zich mee dat wanneer u een bepaalde handeling wilt verrichten die gevolgen voor natuurwaarden zou kunnen hebben, u zich daaraan voorafgaand op de hoogte stelt van de aanwezige natuurwaarden, de kwetsbaarheid ervan en de mogelijke gevolgen daarvoor van uw handelen. Zo nodig raadpleegt u een ecoloog. Bij de uitvoering van die handeling moet u negatieve gevolgen zoveel mogelijk voorkomen dan wel beperken of ongedaan maken.

[1]) Wel zal rekening moeten worden gehouden met de zorgplicht en dierenwelzijn.
[2]) ECLI:NL:RVS:2005:AT4210
[3]) ECLI:NL:RVS:2004:AO9200

2.5 Vrijstelling regelgeving

Onder de Wet natuurbescherming is niet altijd een ontheffing nodig bij handelingen met gevolgen voor beschermde plant- en diersoorten. In (veel) gevallen kunt u gebruik maken van een vrijstelling. Een vrijstelling is een uitzondering op een wettelijk verbod, die wordt vastgesteld voor een van te voren bepaalde categorie van gevallen. Er zijn verschillende vrijstellingen van de verboden voor beschermde soorten mogelijk. Een bekende en reeds in de praktijk toegepaste vorm van vrijstelling is die van de gedragscode. In de Wet natuurbescherming zijn voor beschermde soorten ook andere vormen van vrijstelling geïntroduceerd, zoals door middel van een Programmatische Aanpak of via een provinciale verordening. Overigens is ook een vrijstelling in de vorm van een ministeriële regeling mogelijk (artikel 3.11).

2.6 De belangrijkste veranderingen in de soortenbescherming op een rij

De belangrijkste veranderingen in de praktijk van soortenbescherming onder de Wet natuurbescherming ten opzichte van de Flora- en faunawet zijn:

- De provincie wordt het bevoegd gezag voor vrijstelling- en ontheffingverlening waarbij de facultatieve keuze voor aansluiting bij de omgevingsvergunning blijft bestaan. In het geval van omgevingsvergunningplichtige activiteiten is voor gemeenten een procedurele rol weggelegd (zie hoofdstuk 6).
- De lijsten met nationaal beschermde soorten zijn aangepast, waardoor ruim 100 soorten niet meer beschermd zijn en circa 80 soorten nieuw beschermd zijn (zie hoofdstuk 3).
- De verbodsbepalingen sluiten nauwkeurig aan bij de artikelen van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Ook zijn sommige handelingen alleen nog maar verboden zijn als sprake is van opzettelijkheid (zie hoofdstuk 4).
- Er is een voorziening toegevoegd waarmee vrijstelling kan worden vastgesteld, te weten een programmatische aanpak (zie hoofdstuk 5).
- De criteria om af te wijken van de verbodsbepalingen sluiten nauwkeurig aan bij de artikelen van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn waardoor bij het verstoren van vogels minder snel een ontheffing nodig is.
- Voor nationaal beschermde soorten zijn meer belangen voor afwijking mogelijk zijn dan voor Europees beschermde soorten (zie hoofdstuk 6).

Beschermingsregimes soorten onder de Wet natuurbescherming en de Flora- en faunawet

Een belangrijk verschil met de Flora- en faunawet is dat in de Wet natuurbescherming voor elke categorie soorten aparte verboden zijn opgesteld , terwijl de Flora- en faunawet één uniform verbodsstelsel kende. Hierdoor golden voor nationale soorten dezelfde (strenge) verbodsbepalingen als voor de soorten beschermd onder de Europese natuurrichtlijnen. Om hier in de praktijk toch pragmatisch mee om te kunnen gaan, kende de Flora- en faunawet verschillende uitzonderingsregimes, onder meer in de toetsingscriteria voor het verlenen van ontheffing. Hiertoe waren nationale soorten ingedeeld in zogenaamde tabel 1, tabel 2 en tabel 3 soorten. Alle Europese soorten vielen onder tabel 3.

Voor tabel 1 en 2 soorten gold voor een aantal handelingen een vrijstelling. Indien hier geen gebruik van gemaakt kon worden en toch een ontheffing vereist was, behoefde enkel getoetst te worden aan het criterium van een gunstige staat van instandhouding. Voor tabel 3 soorten moest aan drie toetsingscriteria (geldig belang; ontbreken van alternatieven; geen afbreuk staat van instandhouding) zijn voldaan.

Onder de Wet natuurbescherming wordt één op één aangesloten bij de beschermingsartikelen uit de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Voor 'nationale' andere soorten geldt nu een kleiner aantal verbodsbepalingen. Het meest in het oog springend is het vervallen van het verbod op het verstoren van soorten. Daarnaast zijn voor alle nationale soorten (of zij nu vroeger onder tabel 1, 2 of 3 vielen) de toetsingscriteria gelijkgesteld en moet aan de drie voorwaarden bij het verlenen van een ontheffing of vrijstelling voldaan worden. Wel kennen de 'nationale' andere soorten ruimere ontheffingsmogelijkheden dan de soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijn.

3

Komen er beschermde soorten voor in het gebied?

(stap 1 stappenplan)

U onderneemt een handeling op plaatsen waar zich mogelijk beschermde planten of dieren bevinden. Om vast te stellen of beschermde soorten daadwerkelijk voorkomen in het gebied, moet u eerst weten wélke soorten beschermd zijn. Ook moet u weten welk gebied u moet (laten) inventariseren op het voorkomen van deze beschermde soorten.

3.1 Welke soorten zijn beschermd?

In de soortlijsten in deze brochure kunt u zien welke soorten onder de Wet natuurbescherming een strikt beschermingsregime kennen.

De Wet natuurbescherming kent drie categorieën beschermde soorten:

1 Ten eerste worden alle van nature in Nederland in het wild levende vogels beschermd volgens het beschermingsregime van de Vogelrichtlijn.

2 Ten tweede worden soorten beschermd op grond van de Habitatrichtlijn, het Verdrag van Bern en het Verdrag van Bonn.

3 Tenslotte is er een beschermingsregime voor 'andere soorten' waaronder soorten vallen die vanuit nationaal oogpunt bescherming behoeven.

Van de soorten die worden beschermd onder de Vogelrichtlijn is geen limitatieve lijst beschikbaar. Het gaat om ca. 700 soorten die van nature op het grondgebied van de Europese Unie voorkomen. In de praktijk betreft het alle soorten die in Nederland als broedvogel, standvogel, wintergast of doortrekker aanwezig kunnen zijn[4]), in totaal ca. 290 soorten. Op alle vogels is het beschermingsregime van paragraaf 3.1 van de Wet natuurbescherming van toepassing.

De Europees beschermde soorten, niet vogels zijnde, bestaan uit soorten van de Habitatrichtlijn bijlage IV onderdeel a inclusief het Verdrag van Bern bijlage II en het Verdrag van Bonn bijlage I, voor zover hun natuurlijke verspreidingsgebied zich in Nederland bevindt. Op deze soorten (zie pagina 22) is het beschermingsregime van paragraaf 3.2 van de Wet natuurbescherming van toepassing.

De andere, 'nationale' soorten staan vermeld op in een bijlage van de wet die hoort bij artikel 3.10. Op deze bijlage staan soorten uit de soortgroepen zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen, kevers en vaatplanten. Het betreft een limitatieve lijst (zie pagina 23). Op deze soorten is het beschermingsregime van paragraaf 3.3 van de Wet natuurbescherming van toepassing.

[4]) Met uitzondering van exoten (die hier ook kunnen broeden, zoals de nijlgans) en verwilderde soorten (zoals soepganzen, -eenden, -duiven).

Zandhagedis (Lacerta agilis) foto: Karol Nicinski

Blauw guichelheil (Anagallis arvensis foemina) foto: Hans Hillewaert

Veranderingen soortenlijsten Flora- en faunawet en Wet natuurbescherming

De Wet natuurbescherming verschilt in principe niet met de Flora- en faunawet ten aanzien van Europees beschermde soorten. De bescherming van de Wet natuurbescherming beperkt zich tot soorten van de Habitatrichtlijn, het Verdrag van Bern en het Verdrag van Bonn waarvan Nederland tot hun natuurlijke verspreidingsgebied behoort.

Bij de nationaal beschermde soorten zijn wel verschillen tussen de lijsten onder de Wet natuurbescherming en de Flora- en faunawet. Ten eerste hebben een aantal Europese soorten van bijlage II van de Habitatrichtlijn hun strikte bescherming verloren zoals de vissen bittervoorn, rivierprik en kleine modderkruiper. Andere bijlage II soorten vallen nu onder het 'nationale' regime van de andere soorten, zoals de gewone zeehond. Daarnaast zijn veranderingen opgetreden in de bescherming van de soortgroepen dagvlinders, libellen, vissen en vaatplanten. Dit omdat onder de Wet natuurbescherming de lijsten voor nationaal beschermde soorten beter afgestemd zijn met de Rode Lijsten. Dit heeft geleid tot het vervallen van de bescherming voor bijvoorbeeld uit Nederland verdwenen dagvlinders, de vissen, mierensoorten en een groot aantal plantensoorten. Anderzijds zijn er nieuwe dagvlinders, libellen en plantensoorten bijgekomen.

3.2 Plangebied, onderzoeksgebied en inventarisatie

De bepalingen van de Wet natuurbescherming zijn alleen van toepassing als op of rondom de locatie waar u aan het werk gaat beschermde planten en/of dieren voorkomen of als zich daar hun nesten, voortplantingsplaatsen of rustplaatsen bevinden.
Het plangebied is het gebied waar de daadwerkelijke handeling wordt uitgevoerd. Afhankelijk van de kenmerken van de activiteit kunnen storende factoren ook optreden buiten het plangebied. Denk aan verstoring door geluid, waardoor u bijvoorbeeld het verbod om soorten opzettelijk te verstoren overtreedt. Hoe groot het onderzoeksgebied is hangt dan ook af van de invloedssfeer van de werkzaamheden. Het onderzoeksgebied is vaak groter dan het plangebied.

Het is belangrijk om het onderzoeksgebied te inventariseren op het voorkomen van diersoorten en op de aanwezigheid van voortplantingsplaatsen, rustplaatsen of nesten van diersoorten en het voorkomen van plantensoorten. Het is immers verboden om soorten te doden of te vangen en om dergelijke plaatsen te beschadigen of vernielen.

Om een goed beeld te krijgen van de verschillende aanwezige soortgroepen is het noodzakelijk om op meerdere momenten in het jaar veldonderzoek te verrichten. Dit veldonderzoek moet niet alleen in beeld brengen welke soorten aanwezig zijn, maar ook welke functie het gebied heeft voor de soort. Voor een aantal vogelsoorten geldt dat hun nesten jaarrond beschermd zijn, ook als de soort op het moment van de handeling geen gebruik maakt van het nest. Dit is het geval wanneer een vogelsoort jaarlijks terugkeert naar zijn nest en niet of nauwelijks in staat is om elders in zijn leefgebied een vervangend nest te vinden of te maken.
Ook voor andere diersoorten kan gelden dat voortplantings- en rustplaatsen beschermd moeten worden, ook wanneer zij niet gebruikt worden. In het Europese Guidance document soortenbescherming wordt als voorbeeld de aanwezigheid van winterverblijven van vleermuizen genoemd, die ook in de zomer beschermd dienen te worden. De bescherming van voortplantings- en rustplaatsen tegen beschadiging en vernieling moet worden opgevat als een waarborg dat de ecologische functionaliteit van deze plaatsen gegarandeerd wordt.

Andere leefgebieden van een diersoort, zoals foerageergebieden of vaste vliegroutes, worden volgens de uitleg van het Guidance document niet beschermd, tenzij deze samenvallen met de voortplantings- of rustplaatsen.

Jurisprudentie maakt echter duidelijk dat in het geval van Habitatrichtlijnsoorten het zodanig verstoren van vaste vliegroutes en/of beschadigen van foerageergebied dat de soort om die reden deze vaste voortplantings- of rustplaatsen (die buiten het plangebied zijn

gelegen) zal verlaten, wel onder het verbod van de Habitatrichtlijn valt[5]). De redenering hierbij is dat bij een dergelijke verstoring de ecologische functionaliteit van de voortplantings- of rustplaatsen niet meer gegarandeerd is. In deze gevallen is dan ook artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming van toepassing.

Hulpmiddelen

www.nederlandsesoorten.nl
Het Nederlands Soortenregister geeft een actueel en volledig overzicht van de in Nederland voorkomende soorten. Dit op basis van gegevens die experts op de verschillende gebieden voor het Soortenregister bijeenbrengen.

minez.nederlandsesoorten.nl/soorten
De Database Soorten bevat informatie over beschermde soorten in Nederland waaronder de status van de soort in wetgeving en beleid; de ecologie van de soort; en overige nuttige informatie zoals de gevoeligheid van de soort.

ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/index_en.htm
Om te bepalen wat de reikwijdte is van de begrippen uit de Habitatrichtlijn zoals voortplantings- en rustplaatsen kunt u het Europese Guidance document voor de bescherming van soorten raadplegen.

www.ndff.nl
Om te bepalen of strikt beschermde soorten dan wel hun voortplantings- en rustplaatsen of nesten voorkomen kunt u de hulp inschakelen van een ecologisch deskundige. U kunt ook de Nationale Databank Flora en Fauna raadplegen.

Groene nachtorchis (Coeloglossum viride) foto: Hans Hillewaert

[5]) ECLI:NL:RVS:2012:BY2464 en ECLI:NL:RVS:2012:BX8942

4

Worden door de handeling de verbods-bepalingen overtreden?

(stap 2 stappenplan)

In deze stap gaat u na of door uw handeling de verbodsbepalingen worden overtreden. Ook wordt beschreven welke wettelijke uitzonderingen er gelden voor het overtreden van de verbods-bepalingen en of er maatregelen mogelijk zijn om overtreding te voorkomen.

4.1 Hoe luiden de verbodsbepalingen?

Al eerder is aangegeven dat er drie beschermingsregimes zijn met elk hun eigen verbodsbepalingen. De verbodsbepalingen voor vogels en overige Europees beschermde soorten zijn letterlijk overgenomen uit respectievelijk de Vogelrichtlijn en de Habitat-richtlijn. Voor andere, 'nationaal' beschemde soorten gelden verbodsbepalingen die geïnspireerd zijn op de Habitatrichtlijn, maar in sommige opzichten minder streng zijn. In tabel 1 op pagina 13 is aangegeven hoe de verbodsbepalingen per regime luiden.

Veranderingen verbodsbepalingen onder de Wet natuur-bescherming en de Flora- en faunawet

Verstoren 'nationale' andere soorten niet langer verboden
Het opzettelijk verontrusten van beschermde andere soorten (zoals benoemd in artikel 3.10) en het verstoren van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van andere soorten is in de Wet natuurbescherming niet langer verboden, hetgeen onder de Flora- en faunawet wel het geval was. In de Flora- en faunawet werd onderscheid gemaakt tussen het 'verontrusten van dieren' (artikel 10 Ffw) en het 'verstoren van nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- en verblijfplaatsen' (artikel 11 Ffw). Een onduidelijk onderscheid, waarbij door het verstoren van verblijfplaatsen immers vaak automatisch ook het dier werd verontrust. De Habitatrichtlijn kent dit onder-scheid niet en verbiedt alleen het opzettelijk verstoren van soorten. In de Wet natuurbescherming is noch verstoring noch verontrusting meer verboden voor de categorie 'andere soorten'.

Versoepeling beschermingsregime vogels
Voor vogels geldt dat verstoring niet verboden is als de verstoring geen wezenlijke invloed heeft op de soort. Dat betekent dat de verstoring geen negatief gevolg mag hebben voor de staat van instandhouding van de soort. Afhankelijk van de betekenis van de lokale vogelpopulatie kan sprake zijn van een effect op de landelijke staat van instandhouding. Daarbij moet ook rekening worden gehouden met cumulatieve effecten op de landelijke staat van de soort. Het beschadigen van nesten tijdens het broedseizoen blijft verboden, maar het verstoren van vogels niet meer, tenzij er sprake is van wezen-lijke invloed op de staat van instandhouding van de betref-fende soort.

Tabel 1. Verbodsbepalingen Wet natuurbescherming

Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn § 3.1 Wn	Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn § 3.2 Wn	Beschermingsregime andere soorten § 3.3 Wn
Art 3.1 lid 1 Het is verboden in het wild levende vogels opzettelijk te doden of te vangen.	Art 3.5 lid 1 Het is verboden soorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen	Art 3.10 lid 1a Het is verboden soorten opzettelijk te doden of te vangen
Art 3.1 lid 2 Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen	Art 3.5 lid 4 Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren te beschadigen of te vernielen	Art 3.10 lid 1b Het is verboden de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren opzettelijk te beschadigen of te vernielen
Art 3.1 lid 3 Het is verboden eieren te rapen en deze onder zich te hebben	Art 3.5 lid 3 Het is verboden eieren van dieren in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen	Niet van toepassing
Art 3.1 lid 4 en lid 5 Het is verboden vogels opzettelijk te storen, tenzij de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort	Art 3.5 lid 2 Het is verboden dieren opzettelijk te verstoren	Niet van toepassing
Niet van toepassing	Art 3.5 lid 5 Het is verboden plantensoorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen	Art 3.10 lid 1c Het is verboden plantensoorten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen

Opzettelijkheid
In de Wet natuurbescherming is bij meer verbodsbepalingen dan onder de Flora- en faunawet het opzetvereiste toegevoegd, in lijn met de artikelen van de Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn. In de Flora- en faunawet was alleen sprake van het opzetvereiste bij verontrusting (art 10). Hierdoor was de Flora- en faunawet strenger dan de verbodsbepalingen van de Habitatrichtlijn. Niet-opzettelijke handelingen waarbij de verbodsbepalingen overtreden worden, zijn nu niet langer verboden. Daarbij is van belang dat het Europees Hof van Justitie in zijn jurisprudentie heeft bepaald dat onder opzet ook voorwaardelijke opzet moet worden begrepen[6]): *"Daarvan is sprake als iemand een handeling verricht en daarbij bewust de aanmerkelijke kans aanvaardt dat zijn gedragingen schadelijke gevolgen hebben voor een dier of plant..."*.

4.2 Uitzonderingen op de verbodsbepalingen

Verstoring van vogels is niet verboden indien de verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort (artikel 3.1 lid 4 en lid 5). Het is aan de initiatiefnemer om zich ervan te vergewissen – en waar nodig aan te kunnen tonen - dat de op zich verstorende activiteit geen bedreiging vormt voor de vogelsoort en aldus niet leidt tot verslechtering van de staat van instandhouding van de betreffende soort .

Het verbod om dieren opzettelijk te doden of te vangen en het verbod om vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen opzettelijk te beschadigen of vernielen, is níet van toepassing op de bosmuis, huisspitsmuis of veldmuis, voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden (artikel 3.10 lid 3).

[6]) EHvJ zaak C-103/00 en zaak C-221/04

4.3 Kunt u maatregelen nemen om het overtreden van de verbodsbepalingen te voorkomen?

Soms zijn er maatregelen mogelijk waarmee voorkomen kan worden dat door het verrichten van een handeling de verbodsbepalingen worden overtreden. Maatregelen kunnen effecten voorkomen, effecten verminderen of verzachten of effecten herstellen. U wilt bijvoorbeeld bomen kappen, maar u ziet dat er vogels aan het broeden zijn in de bomen. U mag dan niet kappen. Als u wacht tot na het broedseizoen zal er geen opzettelijke beschadiging of vernieling van het nest plaatsvinden. Het plannen van werkzaamheden buiten de kwetsbare periode van soorten is een veel toegepaste maatregel. Het kan echter voorkomen dat de bomen een nest van een vogel bevatten waarvoor geldt dat het jaarrond beschermd is (zie ook paragraaf 3.2). In een dergelijk geval is het veelal niet mogelijk om overtreding te voorkomen.

Indien maatregelen kunnen worden getroffen waardoor negatieve effecten kunnen worden voorkomen, vindt geen overtreding van de verbodsbepalingen plaats. Maatregelen die overtreding kunnen voorkomen zijn bijvoorbeeld: het aanpassen van de werkvolgorde; het gebruik maken van andere werkapparatuur; of de werkzaamheden faseren in ruimte en tijd (zoals in het voorbeeld van bomenkap).

Als ondanks het treffen van maatregelen niet kan worden voorkomen dat de verbodsbepalingen worden overtreden, is ontheffing nodig. Deze ontheffing kan mogelijk verleend worden, als door de maatregelen geen verslechtering van de staat van instandhouding van de vogelsoort optreedt en/of geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populaties van de overige Europees en nationaal beschermde soorten in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Maatregelen die de effecten op de plek van handeling herstellen, zijn mitigerend van aard; maatregelen die de effecten voor de populatie opheffen door herstel of verbetering op een andere plek zijn compenserend van aard. Overigens wordt bij soortenbescherming geen scherp onderscheid gemaakt tussen mitigerende en compenserende maatregelen (dit in tegenstelling tot gebiedenbescherming). Belangrijk is dat de staat van instandhouding gegarandeerd wordt.

Kleine ijsvogelvlinder (Limenitis camilla) foto: I, Rosenzweig

Hulpmiddelen

www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/beschermde-planten-dieren-en-natuur/flora-en-faunawet-ffw/ontheffing-vrijstelling/soortenstandaard
Van 23 soorten zijn zogenaamde soortenstandaards beschikbaar. In een soortenstandaard staat o.a. ecologische informatie over de soort en zijn leefomgeving, regels voor inventarisatie en onderzoek en mogelijke maatregelen om effecten te voorkomen, verminderen en herstellen.

effectenindicator-soorten.nl
maatregelenindicator-soorten.nl
De Effectenindicator soorten geeft een indicatie van de kans op schadelijke effecten op beschermde soorten door activiteiten uit de omgevingsvergunning. De Maatregelenindicator soorten beschrijft standaardmaatregelen die schadelijke effecten op beschermde soorten kunnen voorkomen of verminderen van activiteiten waarvoor een omgevingsvergunning is vereist. Beide indicatoren doen dit voor een selectie van 30 soorten die zijn aangewezen als beschermde inheemse dier- en plantensoort onder de Wet natuurbescherming. Deze soorten zijn vaak in het geding bij deze activiteiten.

5 Vallen de handelingen onder een vrijstelling?

(stap 3 stappenplan)

Voor een aantal handelingen zijn in de wet uitzonderingen gemaakt. Deze zijn al aan de orde gekomen in het vorige hoofdstuk. Daarnaast biedt de wet voor bepaalde handelingen voorzieningen waarmee vrijstellingen kunnen worden vastgesteld. Dit zijn bijvoorbeeld provinciale verordeningen en gedragscodes. Ook kan sprake zijn van een vrijstelling als de handeling is opgenomen in een beheerplan voor een Natura 2000-gebied of programma in het kader van een programmatische aanpak.

5.1 Vallen uw handelingen onder een vrijstelling op grond van een provinciale verordening of een ministeriële regeling?

Provinciale staten kunnen vrijstelling van de verbodsbepalingen verlenen. Dit moet worden geregeld in een provinciale verordening. Voor activiteiten waarvoor het Rijk bevoegd gezag is, kunnen soorten worden vrijgesteld in een Ministeriele Regeling.
In de verordening of regeling staat aangegeven voor welke verbodsbepalingen, voor welke handelingen en voor welke soorten de vrijstelling geldt. Onder meer op basis van regionale verschillen in de staat van instandhouding van soorten kunnen de vrijgestelde soorten per provincie verschillen.

Vrijstellingen kunnen in principe gelden voor alle drie de beschermingsregimes. Vrijstellingen van verbodsbepalingen zoals die gelden voor Vogelrichtlijn- of Habitatrichtlijnsoorten, kunnen alleen verleend worden voor in de Europese Vogelrichtlijn of Europese Habitatrichtlijn genoemde belangen. Om soorten vrij te stellen, zal altijd voldaan moeten zijn aan de vereisten van de wet, met name de afweging dat de vrijstelling geen afbreuk mag doen aan het streven de populatie van de betrokken soort in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan (voor Habitatrichtlijnsoorten en andere soorten) dan wel dat de vrijstelling niet leidt tot verslechtering van de staat van instandhoudingvan vogelsoorten.

5.2 Kunt u werken volgens een gedragscode?

Voor regulier voorkomende werkzaamheden en ruimtelijke ontwikkeling kan een vrijstelling van de verbodsbepalingen mogelijk zijn als u handelt conform een goedgekeurde gedragscode. Het kan gaan om handelingen in het kader van bestendig beheer of onderhoud, bestendig gebruik en ruimtelijke ontwikkeling of inrichting. Zo is het onder de Wet natuurbescherming mogelijk om via een gedragscode Europees beschermde vogel- en andere dier- en plantensoorten vrij te stellen bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting, míts er sprake is van een bij respectievelijk Vogelrichtlijn of Habitatrichtlijn genoemd belang. In een gedragscode is beschreven hoe zorgvuldig gewerkt wordt opdat schade aan beschermde dieren en planten wordt voorkomen of tot een minimum beperkt.

Gedragscodes zijn bedoeld voor (sectoren van) organisaties die in hun reguliere taken of activiteiten regelmatig met de wet te maken hebben, zoals boseigenaren en natuurbeheerders maar ook waterschappen of Rijkswaterstaat. Elke sector kan een gedragscode opstellen en laten goedkeuren. Wanneer een gedragscode is goedgekeurd, kan eenieder die aantoonbaar in overeenstemming met de betreffende gedragscode handelt, zonder ontheffing de handelingen verrichten. Er kan gecontroleerd worden of u handelt volgens de gedragscode. U dient dat dan aan te kunnen tonen; de bewijslast dat u correct handelt berust dus bij u. Gedragscodes worden goedgekeurd door de Minister van EZ, in overleg met de provincies. De goedkeuring geldt voor een periode van maximaal vijf jaar.

Gedragscodes onder de Wet natuurbescherming en de Flora- en faunawet

Gedragscodes die zijn opgesteld onder de Flora- en faunawet kunnen worden uitgebreid ten aanzien van soorten die op grond van de Wet natuurbescherming beschermd worden maar dat op grond van de Flora- en faunawet nog niet waren (zie pagina 23).

Qua systematiek hoeven gedragscodes niet te worden aangepast aan de Wet natuurbescherming, omdat de verbodsbepalingen in deze wet minder streng zijn dan onder de Flora- en faunawet. Wel kan het nodig zijn dat voor de nieuw beschermde soorten extra mitigerende of compenserende maatregelen moeten worden vastgesteld.

Goedkeuring van een gedragscode op grond van de Flora- en faunawet blijft ook onder de Wet natuurbescherming geldig, voor de duur van de goedkeuring. Daarna dient de gedragscode voor goedkeuring getoetst te worden aan de Wet natuurbescherming.

5.3 Zijn de handelingen opgenomen in een programmatische aanpak of beheerplan voor een Natura 2000-gebied?

De Wet natuurbescherming biedt de mogelijkheid om een programmatische aanpak ook toe te passen binnen het soortenbeleid. In lijn met de inzet voor het toekomstige omgevingsrecht en het streven om economie en ecologie meer met elkaar te verbinden, wordt de programmatische aanpak breed inzetbaar voor Natura 2000-gebieden èn voor het soortenbeleid.
Een dergelijk programma kan zowel door het Rijk als door provincies worden opgesteld.

Rugstreeppad (Bufo calamita) foto: Christian Fischer

Een programmatische aanpak kan meerwaarde bieden, bijvoorbeeld bij de vormgeving van een actieve leefgebiedenbenadering op regionaal niveau voor soorten waarvoor dat in het licht van de internationale verplichtingen nodig is. De bundeling van de inzet van de bevoegdheden van verschillende provincies, gemeenten, waterschappen en andere overheden kan wellicht tot een meer doelmatige aanpak leiden en tegelijk ruimte voor economische en ruimtelijke ontwikkelingen genereren. Via de programmatische aanpak moet dan zekerheid worden geboden dat het streven naar een gezonde populatie van de betrokken soort niet in het gedrang komt. Vastgesteld dient te worden of de programmatische aanpak getoetst is aan de criteria voor vrijstelling die voor de betreffende soorten zijn vastgesteld. Indien dat het geval is, kan sprake zijn van een vrijstelling.

Vrijgesteld zijn ook handelingen die onderdeel zijn van een beheerplan voor een Natura 2000-gebied of een programma in het kader van een programmatische aanpak, indien bij de totstandkoming van het beheerplan of het programma de betreffende handelingen zijn getoetst aan de criteria voor afwijking van de soortenbeschermingsregimes.

Hulpmiddelen

Provincies
Provinciale regelgeving zoals verordeningen, inclusief vrijstellingen, worden door de provincies bekend gemaakt middels hun websites. Op termijn zal deze informatie ook centraal beschikbaar komen.

Rijk
Vrijstelling van soorten in situaties dat het Rijk bevoegd is opgenomen in de Regeling Natuurbescherming.

mijn.rvo.nl/gedragscodes-gemeenten
mijn.rvo.nl/gedragscodes-overige-organisaties
Overzichten van de huidige gedragscodes

www.natura2000.nl
rwsnatura2000.nl/default.aspx
Beheerplannen voor Natura 2000-gebieden zijn te raadplegen op de websites van de Regiegroep Natura 2000 en Rijkswaterstaat.

6 Er is een ontheffing nodig

(stap 4 stappenplan)

Voor handelingen is een ontheffing van de verbodsbepalingen nodig als:

- Er geen maatregelen mogelijk zijn om het overtreden van de verbodsbepalingen te voorkomen;
- Er geen vrijstelling geldt op grond van een provinciale verordening, gedragscode, beheerplan Natura 2000, programmatische aanpak of een ministeriële regeling.

Een ontheffing wordt aangevraagd door de initiatiefnemer waarna een besluit over de aanvraag wordt genomen door het bevoegd gezag. Hieronder wordt kort toegelicht waar een aanvraag aan moet voldoen en hoe de aanvraag wordt beoordeeld door het bevoegd gezag.

6.1 Het aanvragen van een ontheffing

Voor locatie gebonden ingrepen die in de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (WABO) staan vermeld, zoals kappen, het plaatsen van een dakkapel of het bouwen van een woning, kan bij de aanvraag voor een ontheffing soortenbescherming worden aangehaakt bij de omgevingsvergunning. Voor initiatieven die niet vallen binnen de activiteiten van een omgevingsvergunning (zoals activiteiten uit de Waterwet, mijnbouwwet etc.) geldt dat een aparte ontheffing soortenbescherming moet worden aangevraagd (naast mogelijk een watervergunning, ontgrondingsvergunning etc.).

Als sprake is van een handeling met gevolgen voor beschermde dier- of plantensoorten en waarvoor ook een omgevingsvergunning nodig is, zijn er twee mogelijkheden voor een initiatiefnemer om ontheffing aan te vragen:

- De initiatiefnemer kan eerst een aparte ontheffing soortenbescherming onder de Wet natuurbescherming aanvragen en daarna de omgevingsvergunning;
- De initiatiefnemer kan direct een omgevingsvergunning aan vragen bij de gemeente, waarbij de natuurtoestemming(en) procedureel onderdeel is van deze vergunning.

In de regel moet een aparte ontheffing soortenbescherming worden aangevraagd bij de provincie waarbinnen de handeling plaatsvindt. Alleen ten aanzien van handelingen die tot de Rijksbevoegdheden behoren is RVO.nl namens het Rijk bevoegd gezag. Daarbij moet gedacht worden aan activiteiten en handelingen van nationaal, provincie-overschrijdend belang, zoals de aanleg en onderhoud van Rijkswegen, -wateren en spoorwegen of schelpdiervisserij en militaire activiteiten.

De gemeente is het bevoegd gezag voor de aanvraag van een omgevingsvergunning. Bij de omgevingsvergunning vindt de

Huismus (Passer domesticus) foto: Jack Williamson

Grote modderkruiper (Misgurnus fossilis) foto: Oerred.dk

natuurtoestemming plaats in de vorm van 'Verklaringen van geen bedenking' (Vvgb). De 'Verklaring van geen bedenkingen' wordt onder de Wet natuurbescherming afgegeven door de provincie (of in bijzondere gevallen door het Rijk, zie boven) aan de gemeente. De gemeente vervult dan de rol van front-office, en de provincie de rol van back-office. Het besluit inzake toestemming via een Vvgb maakt deel uit van de te verlenen omgevingsvergunning door de gemeente. Als er geen Vvgb kan worden afgegeven door de provincie, kan de omgevingsvergunning niet verleend worden door de gemeente.

De eindverantwoordelijkheid voor de aan te leveren informatie ligt bij de aanvrager. Gemeenten zijn als bevoegd gezag omgevingsvergunning er mede verantwoordelijk voor om te beoordelen of een aanvraag omgevingsvergunning compleet is. Zo moet volgens jurisprudentie de gemeente zelfstandig beoordelen of een Vvgb soortenbescherming noodzakelijk is en al dan niet terecht is aangevinkt binnen de omgevingsvergunning[7]).

In zijn algemeenheid moet in een aanvraag soortenbescherming aandacht besteed worden aan:

- Een beschrijving van de handelingen die uitgevoerd zullen worden;
- Voor welke beschermde soorten een ontheffing wordt aangevraagd;
- Voor welke verbodsbepalingen uit de Wet natuurbescherming een ontheffing wordt aangevraagd.
- Het doel en belang van de handelingen die zullen plaatsvinden en de afwezigheid van andere bevredigende oplossingen hiervoor;
- Welke maatregelen getroffen zullen worden om schade aan soorten te beperken en/of herstellen.

Aanvragen moeten in ieder geval vergezeld gaan van een projectbeschrijving, een ecologische gebiedsinventarisatie en van een effectstudie, waarin de gevolgen van de handeling op de staat van instandhouding van de soorten beschreven zijn.

[7]) ECLI:NL:RVS:2013:1198 en ECLI:NL:RVS:2013:57

Hulpmiddelen

routeplanner-beschermdenatuur.nl
In de Routeplanner beschermde natuur binnen de omgevingsvergunning is aangegeven welke stappen gezet moeten worden als de natuurtoets op grond van Wet natuurbescherming deel uitmaakt van de procedure van het verkrijgen van een omgevingsvergunning.

omgevingsloket.nl
Een aanvraag Omgevingsvergunning kan digitaal worden ingediend via het omgevingsloket.
Provincies zullen via hun website bekendmaken hoe een aanvraag direct bij hen ingediend kan worden.

zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/29515/stb-2016-383
In het Besluit Natuurbescherming is in artikel 1.3 aangegeven wanneer sprake is van handelingen met een nationaal belang en dus wanneer Rvo.nl het bevoegd gezag is.

6.2 Het beoordelen van een ontheffing

Om te beoordelen of op de aanvraag een positief besluit kan volgen, wordt de aanvraag door het bevoegd gezag eerst beoordeeld op volledigheid. Daarna wordt de aanvraag getoetst aan de drie voorwaarden voor ontheffingverlening die volgen uit de Wet natuurbescherming. Deze inhoudelijke toetsing wordt zowel bij een aparte aanvraag als bij het aanhaken binnen een omgevingsvergunning uitgevoerd door de provincie. Op grond daarvan wordt tenslotte een besluit genomen.

Volledigheidstoets
Na ontvangst van de aanvraag wordt de aanvraag met bijbehorende stukken beoordeeld op volledigheid. Dat wil zeggen dat het bevoegd gezag zich ervan vergewist dat alle noodzakelijke informatie aanwezig is om een zorgvuldig en gemotiveerd besluit te nemen. Als de aanvraag aanhaakt bij een omgevingsvergunning wordt deze volledigheidstoets uitgevoerd door de gemeente; als het een aparte ontheffing soortenbescherming betreft, wordt deze toets in het algemeen uitgevoerd door de provincie. Als de verstrekte gegevens onvoldoende zijn voor een beoordeling van de

aanvraag, wordt de aanvrager in de gelegenheid gesteld om een aanvulling te doen. Het is aan het bestuursorgaan om hiervoor een redelijke termijn te geven. Als de aanvraag onvolledig of niet is aangevuld, nadat de geboden termijn hiervoor is verstreken, dan moet het bestuursorgaan binnen vier weken beslissen om de aanvraag niet te behandelen.

Inhoudelijke toetsing van de aanvraag
Een ontheffing (of een vrijstelling) wordt uitsluitend verleend, als voldaan is aan elk van de volgende drie cumulatieve voorwaarden:

a Geen andere bevredigende oplossing;
b Sprake van een in de wet genoemd belang;
c Geen verslechtering/afbreuk aan de staat van instandhouding van de soort.

Om te beoordelen of aan deze voorwaarden wordt voldaan zal een toetsing van de belangen en de alternatieven plaatsvinden en een ecologische toetsing. De termijn voor het behandelen van een aanvraag bedraagt 13 weken met de mogelijkheid om dit eenmalig te verlengen met 7 weken.

6.2.a Zijn er andere bevredigende oplossingen mogelijk?

Indien door een handeling verbodsbepalingen overtreden worden, moet door de initiatiefnemer worden aangetoond dat er geen andere bevredigende oplossingen voor de handeling zijn (waardoor de verbodsbepalingen niet overtreden zullen worden).

Het zoeken naar alternatieven dient op verschillende wijzen plaats te vinden. Het is aan het bevoegd gezag om de alternatieve oplossingen te beoordelen en hierover te besluiten. De vraag of er een bevredigende andere oplossing is, bestaat uit drie delen:

1 Wat is het probleem of de specifieke situatie waarom de handeling plaatsvindt?
2 Zijn er andere oplossingen voor dit probleem?
3 Indien er andere oplossingen zijn, welke gevolgen heeft dit dan voor de verbodsbepalingen?

Bij andere oplossingen kan gedacht worden aan alternatieve locaties, andere ontwerpen of inrichting van het plan, of andere uitvoering van de handelingen. Of een oplossing 'bevredigend' is, hangt af van de onderbouwing die gebaseerd moet zijn op objectieve en controleerbare gegevens. De gekozen oplossing moet beperkt worden tot het doel om het probleem of de specifieke situatie oplossen.

6.2.b Is er sprake van een wettelijk belang?

Ontheffingen kunnen alleen verleend worden als de handeling wordt uitgevoerd overeenkomstig een wettelijk belang.
De belangen verschillen per beschermingsregime, zie kader hiernaast. Zo kan er bij vogels geen beroep worden gedaan op dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten, in tegenstelling tot Habitatrichtlijnsoorten.

Het is aan de initiatiefnemer aan te tonen en te onderbouwen of en zo ja waarom met zijn ingreep één of meer genoemde belangen gediend is. Het bevoegd gezag dat de ontheffing verleent, moet dit belang kunnen toetsen en zo in een besluit onderbouwen dat aan deze specifieke voorwaarde wordt voldaan.

Wat betreft het belang "andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten" geldt dat handelingen die worden uitgevoerd door private personen of ondernemingen geen geldige grond zijn om een ontheffing te verstrekken, tenzij zij de handeling uitvoeren in het kader van een publiek belang. De aard en het gewicht van het belang moet voor elke concrete en specifieke handeling worden bezien in verhouding tot het belang van de beschermde soorten, om zo de geschiktheid van een ontheffing te beoordelen.

Belangen voor ontheffingverlening of vrijstelling onder de Wet natuurbescherming

Voor vogels beschermd onder de Vogelrichtlijn kan ontheffing of vrijstelling worden verleend op grond van de volgende belangen:

- in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid;
- in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;
- ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren;
- ter bescherming van flora of fauna;
- voor onderzoek of onderwijs, het uitzetten of herinvoeren van soorten, of voor de daarmee samenhangende teelt,
- om het vangen, het onder zich hebben of elke andere wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan;

Voor soorten beschermd onder de Habitatrichtlijn, het Verdrag van Bern of het Verdrag van Bonn kan ontheffing of vrijstelling worden verleend op grond van de volgende belangen:

- in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
- ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom;
- in het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten;
- voor onderzoek en onderwijs, repopulatie of herintroduc-

tie van deze soorten, of voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten, of
- om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde dieren van de aangewezen soort te vangen of onder zich te hebben, onderscheidenlijk een beperkt bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde planten van de aangewezen soort te plukken of onder zich te hebben;

Voor andere, 'nationaal' beschemde soorten kan ontheffing of vrijstelling worden verleend op grond van de volgende belangen:
- de belangen die gelden voor soorten van de Habitatrichtlijn zoals hierboven genoemd;
- in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden, daaronder begrepen het daarop volgende gebruik van het ingerichte of ontwikkelde gebied;
- ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
- ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omringende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden;
- ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren;
- in het kader van bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw;
- in het kader van bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;
- in het kader van bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied,
- in het algemeen belang van de betreffende soort.

6.2.c Kan de staat van instandhouding gegarandeerd worden?

Tenslotte moet het effect van de handeling op de staat van instandhouding van de soort worden vastgesteld. Bij de beoordeling of afbreuk wordt gedaan aan de staat van instandhouding mogen mitigerende en compenserende maatregelen betrokken worden. Uiteindelijk mag het verlenen van de ontheffing geen negatief effect hebben op de soort. Het ecologische toetsingscriterium verschilt per beschermingsregime:

- Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn: “De maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de betreffende soort”

- Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn: “Er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan”

- Beschermingsregime andere soorten: “Er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan”

Om te beoordelen of aan deze criteria wordt voldaan, moeten de volgende vragen worden beantwoord:
1 Wat is de staat van instandhouding (van de populatie) van de soort (in zijn natuurlijk verspreidingsgebied)?
2 Wat is het effect van het verlenen van de ontheffing op de betrokken populatie(s)?

Wettelijk verschilt het toetsingscriterium voor vogels van dat voor overige Europees beschermde soorten en nationaal beschermde soorten. Europese jurisprudentie maakt echter duidelijk dat bij afwijkingen onder de Vogelrichtlijn ook gekeken moet worden naar de staat van instandhouding van de populatie vogels[8]). Een populatie is een groep van individuen van dezelfde soort, die gelijktijdig in eenzelfde geografisch gebied leven en zich in principe onderling kunnen voortplanten.
Veel soorten in Nederland leven in een netwerk van populaties: ruimtelijk gescheiden deelpopulaties, die ieder op zich te klein zijn voor het duurzaam voortbestaan van de soort. Omdat de leefgebieden van de populaties met elkaar verbonden zijn, kunnen individuen tussen de deelpopulaties uitwisselen.

De staat van instandhouding van lokale populaties is meestal niet bekend. De status van de lokale populatie kan afwijken van de landelijke staat van instandhouding of landelijke trend.
Hoe minder gunstig de trend en/of staat van instandhouding, des te strenger moet de beoordeling zijn of er toestemming voor de ontheffing kan worden verleend. Bij deze beoordeling moet rekening worden gehouden met cumulatieve effecten, dus ook met reeds verleende ontheffingen voor dezelfde populaties van de soort.

[8]) EHvJ zaak C-79/03

Een procesplaat van de praktijk

Criteria voor ontheffing onder de Wet natuurbescherming en de Flora- en faunawet

Aantal ontheffingsgronden voor andere soorten verruimd
Voor de 'nationale' andere soorten die vallen onder de bescherming van paragraaf 3.3 Wet natuurbescherming is het aantal belangen op grond waarvan een ontheffing kan worden verleend, ruimer dan de belangen die gelden voor Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijnsoorten. In vergelijking met de Flora- en faunawet is 'in het algemeen belang' toegevoegd als ontheffingsgrond. Het is aan de initiatiefnemer om dit belang aannemelijk te maken bij de aanvraag van een ontheffing. Uit nieuwe jurisprudentie zal moeten blijken hoe 'in het algemeen belang' geïnterpreteerd kan worden, en welke belangen daar dus wel en niet onder zullen vallen.

Bij ontheffingverlening ook voor nationale soorten toetsing aan drie criteria
Onder de Flora- en faunawet gold alleen voor tabel 3 soorten, de zogenaamde streng beschermde soorten, dat bij een ontheffing getoetst werd of voldaan was aan een geldig belang, of alternatieven ontbraken en of de handeling geen afbreuk deed aan de staat van instandhouding van de soort. Hiernaar werd verwezen als de 'uitgebreide toets'. Voor soorten van tabel 1 en 2 was een 'lichte toets' van toepassing waarin alleen gekeken werd of de handeling geen afbreuk deed aan de staat van instandhouding van de soort.

Onder de Wet natuurbescherming geldt voor alle andere (nationale) soorten dat bij ontheffingverlening altijd sprake is van de drie toetsingscriteria.

Hulpmiddelen

netwerkecologischemonitoring.nl
voff.nl
Informatie over populatie-trends en verspreiding van soorten is beschikbaar bij het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Ook kan men gebruik maken van atlassen en/of websites zoals die worden uitgebracht en onderhouden door de Particuliere Gegevensverzamelende Organisaties (PGO's), zoals SOVON, RAVON, FLORON e.d. verenigd in het samenwerkingsverband van de Stichting Veldonderzoek Flora en Fauna (VOFF).

Soorten beschermd onder paragraaf 3.2 van de Wet natuurbescherming (artikel 3.5 en 3.8)

Nederlandse naam	Latijnse naam
Planten (4)	
Drijvende waterweegbree	Luronium natans
Groenknolorchis	Liparis loeselii
Kruipend moerasscherm	Apium repens
Zomerschroeforchis	Spiranthes aestivalis
Zoogdieren terrestrisch (8)	
Bever	Castor fiber
Hamster	Cricetus cricetus
Hazelmuis	Muscardinus avellanarius
Euraziatische lynx	Lynx lynx
Noordse woelmuis	Microtus oeconomus
Otter	Lutra lutra
Wilde kat	Felis silvestris
Wolf *)	Canis lupus
Vleermuizen (22)	
Bechsteins vleermuis	Myotis bechsteinii
Bosvleermuis	Nyctalus leisleri
Brandts vleermuis	Myotis brandtii
Franjestaart	Myotis nattereri
Gewone baardvleermuis	Myotis mystacinus ssp. mystacinus
Gewone dwergvleermuis	Pipistrellus pipistrellus
Gewone grootoorvleermuis	Plecotus auritus
Grijze grootoorvleermuis	Plecotus austriacus
Grote hoefijzerneus	Rhinolophus ferrumequinum
Grote rosse vleermuis	Nyctalus lasiopterus
Ingekorven vleermuis	Myotis emarginatus
Kleine dwergvleermuis	Pipistrellus pygmaeus
Kleine hoefijzerneus	Rhinolophus hipposideros
Laatvlieger	Eptesicus serotinus
Meervleermuis	Myotis dasycneme
Mopsvleermuis	Barbastella barbastellus
Noordse vleermuis	Eptesicus nilssonii
Rosse vleermuis	Nyctalus noctula
Ruige dwergvleermuis	Pipistrellus nathusii
Tweekleurige vleermuis	Vespertilio murinus
Vale vleermuis	Myotis myotis
Watervleermuis	Myotis daubentonii
Zoogdieren marien (5)	
Bruinvis	Phocoena phocoena
Gewone dolfijn	Delphinus delphis
Tuimelaar	Tursiops truncatus
Witflankdolfijn	Lagenorhynchus acutus
Witsnuitdolfijn	Lagenorhynchus albirostris
Vissen (2)	
Houting	Coregonus oxyrinchus
Steur	Acipenser sturio
Amfibieën (8)	
Boomkikker	Hyla arborea
Geelbuikvuurpad	Bombina variegata
Heikikker	Rana arvalis
Kamsalamander	Triturus cristatus
Knoflookpad	Pelobates fuscus
Poelkikker	Rana lessonae
Rugstreeppad	Bufo calamita
Vroedmeesterpad	Alytes obstetricans
Reptielen (3)	
Gladde slang	Coronella austriaca
Muurhagedis	Podarcis muralis
Zandhagedis	Lacerta agilis
Vlinders (7)	
Donker pimpernelblauwtje	Maculinea nausithous
Grote vuurvlinder	Lycaena dispar
Moerasparelmoervlinder *)	Euphydryas aurinia
Pimpernelblauwtje	Maculinea teleius
Teunisbloempijlstaart	Proserpinus proserpina
Tijmblauwtje *)	Maculinea arion
Zilverstreephooibeestje *)	Coenonympha hero
Libellen (8)	
Bronslibel *)	Oxygastra curtisii
Gaffellibel	Ophiogomphus cecilia
Gevlekte witsnuitlibel	Leucorrhinia pectoralis
Groene glazenmaker	Aeshna viridis
Noordse winterjuffer *)	Sympecma paedisca
Oostelijke witsnuitlibel *)	Leucorrhinia albifrons
Rivierrombout	Gomphus flavipes
Sierlijke witsnuitlibel	Leucorrhinia caudalis
Kevers (5)	
Brede geelrandwaterroofkever	Dytiscus lattisimus
Gestreepte waterroofkever	Graphoderus bilineatus
Heldenbok	Cerambyx cerdo
Juchtleerkever	Osmoderma eremita
Vermiljoenkever	Cucujus cinnaberinus
Overige soorten (2)	
Bataafse stroommossel	Unio crassus
Platte schijfhoren	Anisus vorticulus

*) Soorten verdwenen uit Nederland maar die toch beschermd zijn op grond van artikel 3.5 en 3.8 omdat er een gerede kans op terugkeer bestaat

Soorten beschermd onder paragraaf 3.3 van de Wet natuurbescherming (artikel 3.10 en 3.11)

Nederlandse naam	Latijnse naam
Planten (76)	
Akkerboterbloem *)	Ranunculus arvensis
Akkerdoornzaad *)	Torilis arvensis
Akkerogentroost *)	Odontites vernus vernus
Beklierde ogentroost *)	Euphrasia rostkoviana
Berggamander *)	Teucrium montanum
Bergnachtorchis *)	Platanthera chlorantha
Blaasvaren	Cystopteris fragilis
Blauw guichelheil *)	Anagallis arvensis foemina
Bokkenorchis *)	Himantoglossum hircinum
Bosboterbloem *)	Ranunculus pol. nemorosus
Bosdravik *)	Bromopsis r. benekenii
Brave hendrik *)	Chenopodium bonus-henricus
Brede wolfsmelk *)	Euphorbia platyphyllos
Breed wollegras *)	Eriophorum latifolium
Bruinrode wespenorchis	Epipactis atrorubens
Dennenorchis *)	Goodyera repens
Dreps *)	Bromus secalinus
Echte gamander *)	Teucrium cham. germanicum
Franjegentiaan	Gentianella ciliata
Geelgroene wespenorchis *)	Epipactis muelleri
Geplooide vrouwenmantel *)	Alchemilla subcrenata
Getande veldsla *)	Valerianella dentata
Gevlekt zonneroosje*)	Tuberaria guttata
Glad biggenkruid *)	Hypochaeris glabra
Gladde zegge *)	Carex laevigata
Groene nachtorchis	Coeloglossum viride
Groensteel *)	Asplenium viride
Groot spiegelklokje*)	Legousia speculum-veneris
Grote bosaardbei *)	Fragaria moschata
Grote leeuwenklauw*)	Aphanes arvensis
Honingorchis	Herminium monorchis
Kalkboterbloem *)	Ranunculus polyanthenos ssp. polyanthenoides
Kalketrip *)	Centaurea calcitrapa
Karthuizeranjer *)	Dianthus carthusianorum
Karwijselie *)	Selinum carvifolia
Kleine ereprijs *)	Veronica verna
Kleine Schorseneer *)	Scorzonera humilis
Kleine wolfsmelk *)	Euphorbia exigua
Kluwenklokje	Campanula glomerata
Knollathyrus *)	Lathyrus linifolius
Knolspirea *)	Filipendula vulgaris
Korensla *)	Arnoseris minima
Kranskarwij *)	Carum verticillatum
Kruiptijm *)	Thymus praecox
Lange zonnedauw	Drosera longifolia
Liggende ereprijs *)	Veronica prostrata
Moerasgamander *)	Teucrium scordium
Muurbloem	Erysimum cheiri
Naakte lathyrus *)	Lathyrus aphaca
Naaldenkervel *)	Scandix pecten-veneris
Pijlscheefkelk	Arabis h. sagittata
Roggelelie *)	Lilium bulbiferum croceum
Rood peperboompje *)	Daphne mezereum
Rozenkransje *)	Antennaria dioica
Ruw parelzaad *)	Lithospermum arvense
Stofzaad *)	Monotropa hypopitys
Scherpkruid *)	Asperugo procumbens
Schubvaren	Ceterach officinarum
Schubzegge *)	Carex lepidocarpa
Smalle raai *)	Galeopsis angustifolia
Spits havikskruid *)	Hieracium lactucella
Steenbraam *)	Rubus saxatilis
Stijve wolfsmelk *)	Euphorbia stricta
Tengere distel *)	Carduus tenuiflorus
Tengere veldmuur *)	Minuartia hybrida
Trosgamander *)	Teucrium botrys
Veenbloembies *)	Scheuchzeria palustris
Vliegenorchis	Ophrys insectifera
Vroege ereprijs *)	Veronica praecox
Wilde averuit *)	Artemisia c. campestris
Wilde ridderspoor *)	Consolida regalis
Wilde weit *)	Melampyrum arvense
Wolfskers *)	Atropa bella-donna
Zandwolfsmelk *)	Euphorbia seguieriana
Zinkviooltje	Viola lutea calaminaria
Zweedse kornoelje *)	Cornus suecica
Zoogdieren terrestrisch (31)	
Aardmuis	Microtus agrestis
Boommarter	Martes martes
Bosmuis	Apodemus sylvaticus
Bunzing	Mustela putorius
Damhert	Dama dama
Das	Meles meles
Dwergmuis	Micromys minutus
Dwergspitsmuis	Sorex minutus
Edelhert	Cervus elaphus
Eekhoorn	Sciurus vulgaris
Egel	Erinaceus europaeus
Eikelmuis	Eliomys quercinus
Gewone bosspitsmuis	Sorex araneus
Grote bosmuis	Apodemus flavicollis
Haas	Lepus europaeus
Hermelijn	Mustela erminea
Huisspitsmuis	Crocidura russula
Konijn	Oryctolagus cuniculus
Molmuis *)	Arvicola scherman
Ondergrondse woelmuis	Microtus subterraneus
Ree	Capreolus capreolus
Rosse woelmuis	Clethrionomys glareolus
Steenmarter	Martes foina
Tweekleurige bosspitsmuis	Sorex coronatus
Veldmuis	Microtus arvalis
Veldspitsmuis	Crocidura leucodon
Vos	Vulpes vulpes
Waterspitsmuis	Neomys fodiens
Wezel	Mustela nivalis
Wild zwijn	Sus scrofa
Woelrat	Arvicola terrestris
Zoogdieren marien (2)	
Gewone zeehond	Phoca vitulina
Grijze zeehond	Halichoerus grypus
Amfibieën (8)	
Alpenwater-salamander	Triturus alpestris
Bruine kikker	Rana temporaria
Gewone pad	Bufo bufo
Kleine water-salamander	Triturus vulgaris
Meerkikker	Rana ridibunda
Middelste groene kikker	Rana klepton esculenta
Vinpootsalamander	Triturus helveticus
Vuursalamander	Salamandra salamandra
Reptielen (4)	
Adder	Vipera berus
Hazelworm	Anguis fragilis
Levendbarende hagedis	Lacerta vivipara
Ringslang	Natrix natrix
Vissen (6)	
Beekdonderpad	Cottus rhenanus
Beekprik	Lampetra planeri
Elrits	Phoxinus phoxinus
Gestippelde alver	Alburnoides bipunctatus
Grote modderkruiper	Misgurnus fossilis
Kwabaal *)	Lota lota
Vlinders (20)	
Aardbeivlinder *)	Pyrgus malvae
Bosparelmoer-vlinder *)	Melitaea athalia
Bruin dikkopje	Erynnis tages
Bruine eikenpage *)	Satyrium ilicis
Duinparelmoer-vlinder *)	Argynnis niobe
Gentiaanblauwtje *)	Maculinea alcon
Grote parelmoer-vlinder *)	Argynnis aglaja
Grote vos *)	Nymphalis polychloros
Grote weerschijn-vlinder *)	Apatura iris
Iepenpage	Satyrium w-album
Kleine heivlinder *)	Hipparchia statilinus
Kleine ijsvogel-vlinder *)	Limenitis camilla
Kommavlinder *)	Hesperia comma
Sleedoornpage *)	Thecla betulae
Spiegeldikkopje *)	Heteropterus morpheus
Veenbesblauwtje *)	Plebeius optilete
Veenbesparelmoer-vlinder	Boloria aquilonaris
Veenhooibeestje	Coenonympha tullia
Veldparelmoer-vlinder	Melitaea cinxia
Zilveren maan *)	Boloria selene
Libellen (8)	
Beekrombout *)	Gomphus vulgatissimus
Bosbeekjuffer *)	Calopteryx virgo
Donkere waterjuffer*)	Coenagrion armatum
Gevlekte glanslibel *)	Somatochlora flavomaculata
Gewone bronlibel *)	Cordulegaster boltonii
Hoogveenglanslibel*)	Somatochlora arctica
Kempense heidelibel *)	Sympetrum depressiusculum
Speerwaterjuffer *)	Coenagrion hastulatum
Kevers (1)	
Vliegend hert	Lucanus cervus
Overige soorten (1)	
Europese rivierkreeft	Astacus astacus

*) soort die geen wettelijke bescherming had onder de Flora- en faunawet

Dit is een uitgave van
Ministerie van Economische Zaken

Foto omslag
René Manders

Illustraties
Can Do Academy

Ontwerp
Taco Zwaanswijk (StainlessMedia.com)

versie 1.3 december 2016